

यांचेशिवाय नमस्कार तो कोणाला करायचा? क्षेत्रनिहाय प्रथम कऱ्हाडा

अवधूत हर्डीकर

आपण
व्यक्तिपूजक नाही.
विसरून जाण्याची
आमची रक्तातली
सवय आम्हाला
सोडत नाही. आणि
माध्यमांमध्ये 'आपले
किंवा आमचे लोक'
तोडले तर इतरांची
नांवे देतांना फक्त
मधू, ईशा, वसंत
अशी घायची आणि
तेच 'आपले' असतील
तर ठसठशीत
आडनावांसह ती
घायची ही कमालीची
बुध्दी लढवून
काढलेली शककल
राज्य करीत आहे.
त्यामुळे आपले नांव
माध्यमांमध्ये कोठेच
येत नाही. त्यांचेवर
वर्णनपर लेखही
अपवाद म्हणून
केव्हांतरी आला तरच.

जुलै २०१२ ज्या 'संपर्क'च्या अंकापासून आपण विभिन्न क्षेत्रांमध्ये सर्वप्रथम असलेल्या या कऱ्हाडा व्यक्तिमत्त्वांची ओळख करून देत आहोत. संख्येने अति-छोट्या, पण गुणवत्तेमुळे अनेक क्षेत्रांमध्ये सर्वप्रथम असलेल्या या कऱ्हाडा समाजातील अनेकानेक श्रेष्ठ व्यक्तींमुळेच; कऱ्हाड्यातील एखादा गुणी मुलगा किंवा मुलगी दिसली; ती कोणत्याही स्पर्धांमध्ये असेल; तर, तिला लवकरात लवकर आउट कशी व कोणत्या कारणाने करतां येईल; याचा विचार सर्व पातळ्यांवरून लगेच सुरु होतो. अत्यंत प्रतिकूल अशा आणि गुणवंतांना वेचून मारक ठरलेली मानसिकता साम्राज्य करीत असतानाही गुणवान् कऱ्हाडे या सर्वांना पुरून उरले; हे या लेखनमालेतून आपणाला उलगडत जाईल. आपण व्यक्तिपूजक नाही; विसरून जाण्याची आमची रक्तातली सवय आम्हाला सोडत नाही. आणि माध्यमांमध्ये 'आपले किंवा आमचे लोक' तोडले तर इतरांची नांवे देतांना फक्त मधू, ईशा, वसंत अशी घायची आणि तेच 'आपले' असतील तर ठसठशीत आडनावांसह ती घायची ही कमालीची बुध्दी लढवून काढलेली शककल राज्य करीत आहे. त्यामुळे आपले नांव माध्यमांमध्ये कोठेच येत नाही. त्यांचेवर वर्णनपर लेखही अपवाद म्हणून केव्हांतरी आला तरच. त्यामुळे ही मी घेत असलेली नांवे वृत्तपत्रे, मासिके इतर अनेक माध्यमांतून कधी वाचल्याचेही आपणांला आठवणार नाहीत. म्हणून मुद्दाम या गुणवंतांचे आपणतरी स्मरण करू या!

सुदैवाने "आम्ही आमच्याच लोकांची कोड-कौतुके करणार नाही, ती, लोकांनी केली तरच मानू" असे अव्यवहारी आग्रहाने आणि भावड्या आढ्यतेने म्हणणारे संपादक 'संपर्क'ला लाभले नाहीत. तिथपर्यंत ही गुणवंतांची सत्कृती चालू ठेवू.

श्री. सखाराम गणेश देऊस्कर, कलकत्याच्या दीपवाद या बंगाली भाषेतील दैनिकाचे संपादकांची ओळख करून घेताना नर्मदेच्या उत्तरेकडील अनेक प्रांतांमध्ये नामवंत

ठरलेल्या काही कऱ्हाडा व्यक्तीमत्त्वांची नावे पाहिली. आता क्षेत्रनिहाय प्रथम असणाऱ्यांची आणखी नावे पाहू.

१) श्री. काशिनाथ नारायण दीक्षित-आर्किऑलॉजिकल सर्व्हे ऑफ इंडियाचे पहिले डायरेक्टर जनरल म्हणून दीक्षितांचे नाव त्या क्षेत्रात आहे. या प्रकारची व या नावाची संस्था भारताची हवी ही कल्पना दीक्षितांचीच. लखलखीत मूलग्राही बुध्दी आणि अनेक क्षेत्रांमध्ये असलेली विद्वत्ता यामुळे श्री काशिनाथपंत दीक्षितांबद्दल सर्वदूर अनेक क्षेत्रांमध्ये आदर होता. दिल्लीच्या विद्वानांच्या वर्तुळात त्यांना अनेक सन्मान लाभले.

२) डॉ. विजय ढवळे, मुंबई-कॅनडा कॅनडाच्या स्वातंत्र्याला शंभर वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर ज्या शासकीय समारंभात आणि ब्रिटनची राणी सिंहासनाधिष्ठित होऊन पन्नास वर्षे पूर्ण झाल्याच्या निमित्ताने झालेल्या कॅनडाच्या शासकीय समारंभामध्ये - दोन्ही वेळा ज्या व्यक्तीचा सत्कार करण्यात आला अशी पहिली महाराष्ट्रीय व्यक्ती म्हणजे डॉ. विजय ढवळे- नंतर १९९२ मध्ये कॅनडाच्या १२५ व्या स्वातंत्र्यदिनाच्या समारंभातही सुवर्णपदक देऊन ढवळे यांचा सत्कार झाला. तो त्यांच्या निःस्वार्थी समाजसेवेबद्दल! एका व्यक्तीचा कॅनडा-शासनाने दोनदा मेडल देऊन सत्कार लाभणारी ढवळे ही पहिली आशिया खंडातील व्यक्ती! अनेकांना हवं हवंसं वाटणारं आश्वासक व्यक्तिमत्त्व.

काही उच्च तत्त्वे पुढे ठेऊन त्यांचे आचरण सदैव करणारा, उत्तम वक्ता, निःस्वार्थी देशसेवक, राजकीय-सामाजिक, सांस्कृतिक क्षेत्रातील कामांमध्ये अग्रेसर, कॅरम-बुद्धिबळ खेळाडू, संशोधकवृत्तीचा, १६ सामाजिक संस्थांशी संबंध असलेला २००३ पर्यंत ज्यांना एकूण ६३ बक्षिसे सामाजिक कार्याबद्दल मिळाली, पैशाच्या गुंतवणुकीबाबत सल्ला देणारी ज्यांची कंपनी आहे. वार्षिक तीन लाख मैलांचा ज्यांचा प्रवास होतो. आणि अनेक उच्च मानवीय गुणांचा संगम ज्या व्यक्तिजवळ

आहे, असे हे व्यक्तिमत्व!

मथुरेला यमुनेश्वरचा पूल ज्या ढवळे यांनी बांधला ते यांचे वडील!

३) श्री. आशुतोष गोवारीकर, मुंबई

ऑस्कर अवॉर्डच्या फायनल राउंडला ज्याची सिनेमा फिल्म - पोचली असा पहिला आणि समर्थ असा महाराष्ट्रीय सिने डायरेक्टर, क-हाडा व्यक्तिमत्वांचे अनेक उत्तम सदगुणांचा ठेवा यांच्यामध्ये आहे. सरपोतदार आणि राजा नवाथे यांचे नंतर, सिनेकला-दिग्दर्शनामध्ये आणि उत्तम मॅनेजमेंट करतां उदाहरण म्हणून असलेले उमदे व्यक्तिमत्व. मंदार देवस्थळी हे याच विभागातले पुढचे नांव लक्षात असू द्या.

४) श्री जगन्नाथ गंगाधर शास्त्री गुण्ये तथा स्वामी कुवलमानंद, लोणावळा

अनेक विद्याशाखांमध्ये प्रावीण्य असलेले विद्वान आणि त्याचवेळी कनवाळू व्यक्तिमत्व असणे; हे दुर्लभ दर्शन पं. गुण्ये या व्यक्तिमध्ये दिसते. त्यातही भारतात योगविद्येचे प्रारंभिक ते उच्चविद्या अध्यापन करणारे, मोठ्या लोकवस्तीजवळचे केंद्र सर्वप्रथम काढणाऱ्या व्यक्तीमध्ये पं. गुण्ये यांचा 'कैवल्यधाम' लोणावळा या संस्थेची गणना होते. सध्या योगविद्येच्या पाट्या गल्लोगल्ली दिसतात. त्याप्रकारची ही योगविद्या नव्हती. आसनांची कमालीची जाहिरात करून शारिरीक कसरती विद्यार्थ्यांना शिकविणे म्हणजे 'योगविद्या' ही मुळांत चित्तवृत्तीचे नियमन करायला शिकवणारी, अंतःकरण मनोव्यापारे एका विशिष्ट शिस्तीत, नियमित करून, ते सदैव शुध्द व पवित्र राखणे आणि प्रत्येक व्यक्तीची मानसिक गुणवत्ता आपले मूळ स्वरूप घेण्याइतकी समर्थ करीत जाणे याकरीता योगशास्त्र आहे. पतंजलीच्या योगविद्येतील १९५ सूत्रांपैकी आसन या विषयावर फक्त तीन सूत्रे आहेत. बाकी सर्व भाग चित्तवृत्ती, मनोव्यापार, वृत्तपत्रिका, यम-नियम आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, ध्यान, समाधि अशा आठ अंशांचे विवरण यांमध्ये केलेले आहे. सिद्धिचीही माहिती यामध्ये आहे. हिमालयांत जाणाऱ्या फार थोड्या लोकांमध्ये सीमित असलेली ही गूढविद्या पं. गुण्ये यांनी महाराष्ट्रात प्रथम सार्वजनिक केली. ज्या गृहस्थांना अजूनही अंध्यात्मविद्या आणि धार्मिक क्रियाकर्म यातला फरकही कळलेला नाही. अशा व्यक्तीला आम्ही सर्वश्रेष्ठ आध्यात्मिक व्यक्ती, योगाचार्य अशा शब्दांनी गौरवितो. माध्यमांच्या साह्याने बव्हंशी अशाच प्रकारची मानसिकता लाभलेल्या, वरवरच्या वेषभूषवरून व मधाळ भावूक शब्दांच्या वापरावरून व्यक्तीला सर्वश्रेष्ठ ठरविणाऱ्या समाजात यांचे वारेमाप कौतुकही होते. पण अस्सल योगविद्येचे मर्म सांगणाऱ्या पं. गुण्ये स्वामी किंवा पुरोहित स्वामी संसाराच्या.. वा सर्वांच्या पलीकडे पोचलेल्या व्यक्तीचे नांवही न घेण्याची वृत्ती येथे दिसते. कमीत कमी आपण रत्नांना ओळखूया तरी! आणि पक्षपाती माध्यमांमधून अशा लोकांची नावं आली नाही; तरी निदान आपण तरी रत्नांना 'रत्न' असं म्हणू या.

५) श्री. लक्ष्मण महेश्वरशास्त्री हळबे, वाई, जि. सातारा.

विधवाविवाह' हा त्या काळातला ज्वलंत विषय घेऊन वाईच्या पं. लक्ष्मण शास्त्री हळबे यांनी, मुक्तमाला ही पहिली मराठी कादंबरी लिहिली. पहिला मराठी कादंबरीकार क-हाडा आहे.

६) डॉ. आशुतोष अवधूत हर्डिकर, होबार्ट, ऑस्ट्रेलिया.

मुळांत तोळा-मासा गुणवत्ता असलेली माणसं, माध्यमांच्या साह्याने मोठी करता येतात, आणि खरी गुणवान माणसं, जाणून-बुजून दुर्लक्षित रहातात. घरातली माणसं सुध्दा अशा मुलांची गुणवत्ता शब्दानेही कोठे सांगत नाहीत: कारण आपल्याच मुलाची गुणवत्ता बोलायची नसते. डॉ. आशुतोष हर्डिकर, हे माझे ज्येष्ठ चिरंजीव. कार्डिओ थोरॅसिक सर्जन म्हणून फार लहान वयात याने कीर्ती मिळविली आहे. मी अनेक हुशार मुले जवळून पाहिली आहेत, पण त्यांनी; त्यांच्या निवडलेल्या क्षेत्रांमध्ये प्रत्येक परीक्षेत विभिन्न विद्यापीठांमधून डिस्टिक्शन मार्कांच्याही वरचे मार्कस् मिळवून पहिल्याच प्रयत्नाने सतत सर्व प्रथम येणारी मुले क्वचित कोठेतरी, केव्हांतरी ऐकू येतात. डॉ. आशुतोष याने पुणे विद्यापीठाची एम.बी.बी. एस. व एम.एस्. या दोन्ही परीक्षा सर्व प्रथम येऊन समुत्तीर्ण केल्या. डी.एन्.बी. दिल्ली-बोर्ड आणि एम्.सी.एच्. मुंबई युनिव्हर्सिटी दोन्ही ठिकाणी सर्व प्रथम! एम्.सी.एच्. ला तर त्याचे रेकॉर्ड आहे. इंग्लंडच्या ग्लासगो युनिव्हर्सिटीचा FRCS. आणि ऑस्ट्रेलियाचा FRACS सर्वपरीक्षा मधून भ्राममान यशाचा मानकरी! एम.एस्. करीत असतानांच, छातीत पेन घुसलेल्या अकरावीच्या विद्यार्थ्याचे हार्ट ऑपरेशन स्वतःवर जबाबदारीवर घेऊन केलेला मुलगा!

माझ्या आजवरच्या माहितीप्रमाणे MBBS, MS, DNB, MCH या सर्व प्रगत परीक्षांमधून डिस्टिक्शन च्या वरचे मार्कस् मिळवून, सतत पहिल्याच प्रयत्नात पहिला येत राहणारा हा पहिला

With Best Compliments from,

Reindeer Apparels

for
jerkens and jackets

Manini Gurjar

1275, Shukrawar Peth,
Neha Apartments,
Subhash Nagar, L.No. 6,
Pune - 411 002

Phone : 020-24476336, 24483225

Fax : 020-24454787

E-mail : dispomed@vsnl.com

मुलगा आहे. हे जवळून पहायला मिळणे. अनुभवणे दुर्मिळ आणि अपवादात्मक आहे.

७) पद्मभूषण डॉ. नारायण सुब्बराव हर्डीकर, तिळवल्ली-घटप्रभा

भारताच्या पार तंत्र्याच्या काळात, उद्याचा भारत कसा असेल याचा विचार जे सतत करत होते; देशावर निःस्वार्थी आणि एखाद्या भक्तासारखे प्रेम करणारे लहानपणापासून एका विशिष्ट शिस्तीत तयार झालेले, संस्कारक्षम वयात याचेच शिक्षण घेतलेले तरुण देशाला सतत लागणार आहेत, तरच स्वार्थरहित देश सेवकांचा देशाला सतत पुरवठा होत राहील; हे दि. ७.५.१८८९ या दिवशी जन्मलेल्या एका दूरदृष्टीच्या नेत्याला सतत वाटत रहायचे. अमेरिकेत शिक्षणासाठी गेलेला हा तरुण याच गोष्टीचा विचार करीत रहायचा. पं. मदनमोहन मालवीयांशी केलेल्या वैचारिक आदान प्रदानातून देशाकरीता सर्वस्व वहाण्याची शपथ घेतलेले, उमदे आणि देशभक्तीने भारलेले तरुण, देशाला सतत पुरविण्यासाठी क्रांतदर्शी अशा डॉ. एन्.एस्. हर्डीकर तरुणाने 'हिंदुस्थानी सेवादल' ही संस्था या देशात सर्वप्रथम १९२३ साली नागपूरला स्थापन केली. १९२४ साली 'हिंदू सभेची स्थापना आणि नंतर १९२५ साली राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाची स्थापना याच नागपुरात झाली.

पं. जवाहरलाल नेहरूंना, डॉ. हर्डीकरांची ही कल्पना अभिनव वाटली. आणि त्यांचा डॉ. हर्डीकरांना सतत पाठिंबा होता. चांगल्या गोष्टीमध्येही वाईट भावनेने पहाणाऱ्या आणि चांगल्याबद्दल वरिष्ठांचे मत कलुषित करणाऱ्या परंपरांमुळे, हर्डीकरांना, नेहरूंशिवाय कोणाचाही म्हणजे म. गांधींचाही पाठिंबा मिळाला नाही. पण याचे महत्त्व जाणलेले काही लोक नंतर जेव्हा काँग्रेस मधून फुटले तेव्हा त्यांनी त्याच प्रकारची 'राष्ट्रसेवा दला'ची स्थापना केली. दक्षिण भारतात डॉ. हर्डीकरांची कल्पनारुजली होती. बंगलोर महानगर पालिकेच्या समोरच्या मोठ्या चौकाला डॉ. हर्डीकर स्वचेअर असे नांव त्यांच्या स्मरणार्थ दिले आहे. पुढच्या काळाने, डॉ. हर्डीकरांच्या दुष्टीचे अनुपालन करणे आवश्यक होते; हेच सिध्द केले. डॉ. हर्डीकर राज्यसभेचे सभासद होते. त्यांचे स्मरणार्थ पोस्टल स्टॅम्प निघाला. लहान वयातच राष्ट्रप्रेम जागृत झालेले, समर्पित वृत्तीने कार्य करणारे, दृढनिश्चयी आणि कधीही श्रध्दा डळमळीत न होणारे आणि देशावरच श्रध्दा असलेले हजारो-लाखांच्या संख्येने, तरुण देशाला लागतील हे त्यांनी सर्वांच्या आधी ओळखले आणि कार्याला सुरुवात केली. या मुलाच्या, परदेशातल्या शिक्षणासाठी अत्यंत जवळच्या दोन्ही मित्रांनी आपल्या अंगावरचे दागिने काढून दिले होते. याच उद्देशाने स्थापन झालेल्या राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाला डॉ. हेडगेवारानंतर, पूज्यश्री माधव सदाशिव गोळवलकर गुरुजी यांचे नेतृत्व लाभले; आणि त्यांनी ३२-३३ वर्ष स्वतःच्या अथक प्रयत्नांनी अंतर्बाह्य विरोधकांशी सामना करीत, काटेरी अशा राजकीय, सामाजिक-सांस्कृतिक स्थितीतून प्रवास करीत लाखो देशसेवकांना घडविणारे; कणखर, शिस्तप्रिय, दृढनिश्चयी आणि समर्पित व्यक्तिमत्त्वांची देशसेवकांची रांग तयार केली.

आपल्या देशाला अनेकविध विचारांचे नेते लाभले त्यांमध्ये - क्रांतिकारक होते, इंग्रजांना धाक निर्माण करणारे होते. चळवळी

उत्पन्न करणारे होते. ज्या चळवळीतून शेवटी आपलेच नुकसान करू शकणारी मानसिकता भविष्यात निर्माण होत राहील अशी स्थितीही निर्माण झाली. पण ज्यांमुळे शांत राहून, उत्तम विचारांनी युक्त असे समर्पित देशसेवकच सतत तयार होत राहतील. असे विचार प्रत्यक्ष अमलात आणणारी विचारसरणी देणारे हे दोघे रचनात्मक विचारांचे क्रियाशिल विचारवंत आपल्या कऱ्हाडा समाजाने दिले. हेच त्याचे वैशिष्ट्य. आचार्य स.ज. भागवत आणि आचार्य जावडेकर, या सारख्या कांहीनी या अशा रचनात्मक विचाराना तत्त्वज्ञानाचे स्वरूप दिले. हे सर्व 'कऱ्हाडा' होते. हे स्वतः आक्रमक नव्हते. शांत राहून कार्य करणारे होते.

८) आचार्य बाळशास्त्री जांभेकर, पौंभुर्ले-मुंबई (जन्म-२०-२-१८९२, मृत्यू १७.५.१८४६)

आचार्य बाळशास्त्री जांभेकरांनी या देशात नव-विचार प्रथम सुरु केले असे ख्यातनाम विचारवंत श्री. य.दि.फडके म्हणाले आहेत. महादेव गोविंद रानडे यांनी त्यांच्या विचारांचे ऋण मानले. भारताचे पितामह दादाभाई नवरोजी, तसेच केरुनाना छत्रे, भाऊ दाजी मंडलीक, काशिनाथ शास्त्री तेलंग, फिरोजशहा मेहता यांच्यासारखे धुरीण ज्यांना गुरुस्थानी मानत असते. अशी एकमेव व्यक्ती म्हणजे बाळशास्त्री जांभेकर! ते अनेक क्षेत्रामध्ये पहिले ठरले.

- १) स्वदेशी, स्वभाषा यांचा गंभीर विचार करणारे ते साक्षेपी असे पहिले विद्वान होते. ते राजकारणी नव्हते.
- २) त्यावेळच्या मुंबई राज्याचे ते पहिले शैक्षणिक अधिकारी होते.
- ३) वयाच्या एकोणिसाव्या वर्षी सेक्रेटरी या हुद्याचे ते पहिले एतद्देशीय अधिकारी होते.
- ४) प्रोफेसर ही श्रेणी मिळवणारे ते पहिले वहिले एतद्देशीय अधिकारी होते.
- ५) कुलाबा वेधशाळेचे (observatory) ते पहिले डायरेक्टर होते.
- ६) मराठी भाषेतले पहिले वृत्तपत्र 'दर्पण' त्यांनी दि.०६.०१.१८३२ या दिवशी त्यांच्या वयाच्या विसाव्या वर्षी सुरु केले.
- ७) मराठीतले व्याकरण या विषयाचे संवादात्मक पहिले पुस्तक त्यांनी लिहिले. १८६३ पर्यंत त्यांच्या चौदा आवृत्या झाल्या होत्या.
- ८) महाराष्ट्रात आधुनिक विचार आणणारे ते पहिले कृतिशील विचारवंत होणे.
- ९) द्वैभाषिक वृत्तपत्राचे पहिले संपादक म्हणूनही बाळशास्त्री जांभेकरांचे नांव आहे.
- १०) ज्योतिष शास्त्रामधील नक्षत्रांच्या भागांना असलेल्या मूळ ग्रीक पुराणातल्या नावाच्या ठिकाणी, त्यांनी 'कश', प्लक्ष अशा संस्कृतला जवळची नावे सुरु केली.

यांचे पुतणे श्री.गंगाधर जांभेकर यांनी आचार्य बाळशास्त्रींचे चरित्र तीन खंडांमध्ये प्रसिध्द केले आहे. यावर्षी दि. २०.०२.२०१२ यादिवशी त्यांना जन्माला येऊन दोनशे वर्षे झाली. हे त्यांच्या जन्माचे द्विशताब्दि-वर्ष! अशा व्यक्तींमुळे समाजाला सौभाग्य येते. एक-दोन नव्हे तब्बल दहा क्षेत्रात जांभेकर पहिले आहेत. अशांच्या शिवाय नमस्कार तो कोणाला करायचा?